

istorijalne, a tajnik nove konsultorom njenim; isto tako kardinal tajnik konsistorijalne eo ipso mora da bude članom ove nove, kao i assessor konsistorijalne consultor ove nove. Članovi kongregacije *Studiorum* eo ipso postaju članovima kongregacije de Seminariis et Studiorum universitatibus. Propisi pako što postoje za upravu, disciplinu i nauke u sjemeništima ostaju i nadalje u krjeposti. (Vidi Acta Apost. Sedis VII. str. 493. i sl.).

2. Litterae Apostolicae Romanorum Pontificum od 31. Dec. 1914.

Litterae Apostolicae Ut praesens od 12. Aug. 1915.

Prvo od ovih pisama upravljeno je na patrijarhu Lisabonskoga, a ovo drugo na kralja Španjolskoga. Jednim i drugim produljuju se povlastice sadržane u t. z. bulla Cruciatæ za Španiju odnosno za Portugal, gdje su ove povlastice ostale još do danas u običaju. (Vidi Acta Ap. Sedis VII. str. 549. i sl.).

Recenzije.

Rademacher dr. Arnold: *Der Entwicklungsgedanke in Religion und Dogma.* (Rüstzeug der Gegenwart: Eine Sammlung von religiösen philosophischen und apologetischen Tagesfragen. Neue Folge. Herausgegeben von Dr. J. Froberger. Zweiter Band. Köln. 1914. Verlag und Druck von J. P. Bachem.

Ako i za ikoju periodu znanstvenog i kulturnog poimanja vrijedi misao, da ima svoje posebne ideale i ideje, koje se kao osnovna nit provlače i ističu u naziranju na svijet i svemir, onda valja priznati, da je naše doba, počevši tamo od polovice prošloga vijeka, na osobiti način pod utjecajem jedne ideje, koja mu na svim poljima ljudskog znanstvenog napretka daje obilježje. Ideja o raz-

voju ili razvijanju makar da i nije bila u biti nova, nikad neslućena, učinila je na čitavom polju našeg spoznanja takovih uspjeha, da je i kraj onog, u svoje vrijeme čisto slijepog oduševljenja, ipak u većini zadržala znanstveni karakter. Ono što je trebalo, a što i danas još treba odbiti kao izrast, plod je baš toga prevelikog oduševljenja za misao o razvoju, a sa strane onih, kojima se kroz maglu apriornih kombinacija na prvi mah pričinjala uporabivom i ondje ili za ono, za što uistinu nije.

Danas ona nema više sugestivne moći. Zato je njezin utjecaj pozitivniji. Kritičko je posmatranje danas već skinulo s nje nimbus sve-moći, makar joj Bergson davao preodlični pridjev: stvarateljka.¹ Dakako, da ni kritički objektivni rezultat posmatranja nije još svagdje usvojen. Ima ljudi, kojima se teško uvjeriti, da jedno sredstvo, koje su

¹ Henri Bergson: *L'évolution créatrice.* Ed. 4. 1908. Paris. Alcan.

i oni sami, a i drugi smatrali dostatnim, da čovječanstvu donese toliko traženi spas po vlastitoj moći, da to sredstvo nakon tačnijeg oprobavanja puste iz ruke, a ne imajući drugoga, čim bi ga nadomjestili mogli. Kad se pokazalo, da razvojna misao potpunoma može pristajati i u sklop dualističkog naziranja o svijetu i da mu temeljnih njegovih pojmova ne ruši, nego s njima harmonira, onda je i kod onih, koji su zapadali u drugu skrajnost, došla ideja o razvoju do zasluženog uvažavanja.

Tko je u stvar dobro upućen, taj se ne treba bojati, da će makar i nehotice nabasati na modernizam, kad vidi, da je govor o razvoju u religiji i u dogmama. Takovu jednu plodnu ideju, kao što je ideja o razvoju, valjalo je i religiji i katoličkoj bogoslovlji primijeniti. Da su kod tog posla neki te neki nastradali — na komu je krivnja? Na ideji samoj? Nipošto. Dr. Rademacher je primjenjuje i religiji i dogmama i objavi, te dopušta u stanovitoj granici ne povrijeđujući pri tom ni najmanje našeg strogog radikalnog katoličkog poimanja, a ni našeg ufinjenog, razvijenog osjećanja za Crkvu i njezin duh. Uz to je ova njegova knjiga napisana s toliko filozofskog prirodno-znanstvenog i teološkog znanja, s jasno i nedvoumno izvedenim, sigurnim sudovima, precizno fiksiranim pitanjem i odgovorom, da zaslužuje osobitu pohvalu.

U prvom dijelu se bavi naukom o razvoju uopće, pa ističe predradnje na filozofskom i prirodoslovnom polju prije, nego što ta sama ideja dospjela do stupnja, da bude kao takova uzeta za nazor o svijetu. Spinozin panteizam, pa Erasma Darwina, Lamarcka i mlađeg Darwina empirička podloga dali su oslon materijalističkom monizmu, da se biološka nauka o razvoju s vremenom prometnula u filozofski razvojni monizam. A kako je najnovije monističko gibanje u Njemačkoj daleko tjeralo, pokazuju prošlih godina započeti monistički kongresi i nastojanje njegovih propagatora, da pomoću ove ideje što jače rašire među masu i među polu-inteligenciju u suštini čisti materijalizam, nadovezujući s Haeckelom

ondje, gdje su stali stari jonski filozofi. Tome propagandističkom nastojanju je glavni cilj odstranjene vjere u božanstvo i težnja toj svrhi, pomoću teorije o razvoju, podati obilježje znanstvenosti i istinitosti. Težnja našeg duha za jedinstvenošću ne mora, a ako je pravo shvatimo i istumačimo, ni ne smije voditi k modernom monizmu, ovakovom, kakovog danas predstavljaju mnogobrojne vrste i suvrste monističkih filozofa — nego k jedinstvenosti doduše, ali ne principa nego uzroka. Taj, razumije se, mora biti absolutan, izvan onoga, što valja istumačiti, ali i jedini način, kako je moguće mnogostručnost stvari protumačiti. U okviru našeg dualističkog naziranja nalazi teorija o razvoju najbolji tumač i pozitivnu uporabu, primjenu ne samo na polju prirodnih znanosti, nego cjelokupnog našeg umstvenog spoznanja.

U poglavlju: „Entwicklungslehre und Religion“, precizira dr. R. najprije tačno pojam r a z v o j a i pojam i s t i n e, da u izvodima pokaže, kako je biološki pojam razvoja nemoguće primijeniti tačno formuliranom pojmu istine, kako ga ispravno daje skolastična filozofija. Svim onim pojavama, koji se više ili manje u opreku stavljaju s ovim sistemom, nije pojam istine nepromjenjiv, metafizički nuždan, nego se ravna prema zakonima bilo, kako vele, mišljenja, bilo potrebe, naravi, ili onoga, što se praktički u životu kao uspješno i korisno pokazalo. Istina po njima dobiva posve subjektivistički i realističko-evolucionistički karakter.

Vjera počiva na uvjerenju. Ono pak može biti ili pravo ili krivo t. j. istinito ili neistinito. Zato ovdje ispitivanje o pojmu istine, bitnosti sadržaja naše religije. Ona taj moderni zahtjev za apriornim primjenjivanjem toliko omiljelog pojma razvijanja najodlučnije otklanja. Zato se mnogo više i pisalo i raspravljalo o razvijanju i vjerskom č u v s t v u, jer se to prije činilo za moderne pojmove prikladnijim nego strogo „metafizički“ karakter filozofske nauke o spoznaji i istini. A vjersko čuvstvo nastojalo se istovjetovati s religijom čuvstva i tako pomalo na tom putu stvarati istinsku pogibao

za kršćansku religiju. Rademacher pokazuje ovdje na posljedice toga vjerskog poimanja za pozitivno kršćanstvo i ističe tvrdnju, kako religija bez sigurnih, nepokolebivih vjerskih članaka, dogmi, barem u preogromnoj većini ljudi ne može opstojati. Dopusite li u religiji princip razvijanja, u smislu najmodernijih vjerskih filozofa, ova mora svršiti s bezvjerjem ili praznovjerjem.

Svoju misao o razvoju i objavi u III. poglavlju izražava tvrdnjom, da je pedagogija Spasiteljeva prema učenicima paralela odgoja ljudskog roda po i preko božanske objave i providnosti. I objava, veli, slična je gorušičnom zrnu, što se slično i malo razvije do drveta i t. d.

U najzanimivijem poglavlju „Entwicklungslehre und Dogma“ raspravlja R. o stvari, kojoj je bez sumnje savremena teologija mnogu zraku svjetla pridonijela, ali gdje se kod gdjekeg katoličkog teologa između zanosa, uvjerenja o vrijednosti misli o razvoju i strogo katoličkog osjećanja s Crkvom i njezinim tradicionalnim duhom, nije znao održati potreban sklad. Modernističko je shvaćanje i u ovoj stvari bilo mnogom na smutnju, ako ne na propast. A to t. j. takovo shvaćanje nije nužno. Sklad se daje polučiti, i mora napokon — sa svijem tim, što i razvoj dogme u principu dozvoliti možemo. R. je izlaganje ob ovom prevažnom i prezanimivom predmetu — izvršno. Ja se ne mogu u potanje razlaganje upuštati, da se ovaj prikaz previše ne otegne. Navadam samo njegove riječi na str. 77.: Der Entwicklungsgedanke erwies sich als eine der fruchtbarsten und reizvollsten Ideen der wissenschaftlichen Theologie und das harmonische Zusammenwirken des Geistes Gottes mit dem Geiste des Menschen in der Enthüllung der geoffenbaren Wahrheit als ein Prinzip ungeahnten Fortschritts und einer wahren Weiterbildung der Religion.

Dakako valja i tu imati razumijevanja za nekoja mjesta u R. izlaganju, kad n. pr. prigovora liberalnoj teologiji, što je bit kršćanstva u onom tražila, što je svima vremenim odsjecima zajedničko, dosljedno što je

takovim smatrala samo kršćanstvo apoštolskih vremena, a ono kasnije nekim izrastkom i otpadom od pravog kršćanstva. Ako se shvati, kako autor hoće, t. j. ako se drži na umu protestantsko povjesno dogmatско rabotanje, tendenciozno prikazivanje svake nove, originalne ideje kao udaljenje od kršćanstva prvih vremena i sl. — onda ova spomenuta misao ne može nikoga zadržati, kao da bi joj što god bilo prigovoriti.

U zadnjem poglavlju (V.) pokazuje R. svoje teoretske izvode na jednom primjeru povjesno-dogmatskog razvoja: dogmi o primatu rimskog biskupa oslanjajući se na opširniji o tomu prikaz Tillmanna Fritza: Jesus und das Papstthum. Crkvenoj nauci o nepromjenjivosti dogmi ne protivi se razvoj, koji jedna istina, poznata iznajprije implicite, napretkom teološkog spoznaja prođe, da je svi konačno upoznadu explicite kao objavljenju istinu. Takav razvojni proces daje se ustanoviti kod gdjekojih crkvenih dogmi: n. pr. o oprost, papinoj nepogrješivosti, neoskrvnjenom začecu Bl. Dj. Marije i dr.

R. knjiga jest dakle jedno uspjele i lijepo napisano djelo.

Dr. A. Živković.

Dr. Sickenberger: Kurzgefasste Einleitung in das Neue Testament. Freiburg i B. Herder 1916.

Knjižica je kratki repetitorium najznamenitijih rezultata novozavjetnog Uvoda, namijenjen slušačima bogoslovlja i svima, koje zanimaju exegetska pitanja.

Pisac postavlja veću važnost, da pozitivno historijski prikaže, kako su postale novozavjetne knjige, nego li da obara sve moguće prigovore.

Kod sentencija, koje imadu hipotetički karakter, pisac je često neodlučan.

Kod pojedinih odsjeka navodi glavne auctore, kojima se služio.

Kod pojedinih knjiga dodao je izvadak dekreta biblijske komisije.

Iznenaguje me, što kod § 15. Die Vulgata u literaturi ne spominje znamenitih rasprava, koje su posljednjih godina o Sikstovoj bibliji izašle u Innsbruškom Quartalschriftu od Nissiusa.

Ne znam, zašto auctor kod sinop-